

ÉVFORDULÓK

Nyolcszáz esztendeje avatták szentté László királyt

Szent László és Nagyvárad

Nagyvárad Bihar megye székhelye, Erdély kapuja, a Sebes-Körös két partján a Réz-hegy-ségtől a városig húzódó dombvonulatok alján fekszik. Trianon óta Romániáé.

Köteteket írtak Váradról, és pár szavas hasonlatokba próbálták belesűríteni a város lelkét: Pece-parti Párizs, Körös-parti Athén, vagy még a Kossuth adományozta magyar Birmingham. Ha Párizs napfényben vagy az este mesterségesen villódzó fényeiben a legjellegzetesebb, akkor Várad holdfényben. Adynak jó érzéke volt az ilyen effektusokhoz. Ezért többnyire holdfényben mutatja, akár versben, akár prózában beszél róla.

Arany János Szent László című balladájában nem véletlenül verselte meg a csodálatos legendát. Mindketten kötődtek Biharhoz. Arany János ott született, Szent László pedig a nagyváradi székesegyházban – amelyet ő alapított – nyugodott. Tiszteletének folytonossága Nagyváradon a reformáció és a török hódítás miatt megszakadt. Fejereklyéje, s annak becses ereklyetartója ma a győri székesegyház féltett kincse. Csodás vízfakasztásai közül pedig nem egy – szent kütként – máig búcsúsok tömegeit vonzza, mint Mátraverebély-Szentkút, Búcsúszentlászló.

1992-ben nagy ünnepe van Váradnak, hiszen első írásos említésének 900 éves, I. László szentté avatásának 800 éves, a török kiűzésének 300 éves évfordulója lesz.

Szent László, I. László (kb. 1040–1095); Árpád-házi király (1077–1095). A népmondák és egyházi legendák legnépszerűbb alakja a magyar szentek közül. A magyar lovagkor példaképe. Erdély védőszentje. Nemesak hadi dicsőségei szereztek neki hírnevet, hanem korában szokatlan, átlagon felüli műveltsége is.

Az isteni gondviselés adta őt a magyar nemzetnek, az első szent király halálát követő négy évtizedes vizsály után. Uralkodása sorsdöntő volt. Vezetői képességével, vitészségével és életszentségével kimentette a magyarságot a belső vészek örvényéből és a külső ellenségek támadásaiból. A politikai szervezés munkájával párhuzamosan haladt az egyházi élet megújítása, intézményei újjászervezése, továbbfejlesztése. Amikor tehetett, félrevonult és imádkozott. Imáinak hatásossága nyilvánul meg az alakját körülölelő legendákban is: az üldöző ellenség előtt a szikla meghasad, éhező katonái táplálására szarvascsordák jelennek meg, imájára víz fakad a sziklából, az ellenség elé dobott pénzei kővé változnak; s így lesz „Szent László füve” gyógyír a betegség ellen. Nem csoda, hogy híre a határon túl is elterjedt, benne látták a kor egyik legszebb lovageszményét.

A magyarok 896-ban foglalták el a vidéket. A hagyomány szerint Szent László király „Bihar vármegyében a Körös folyó mentén vadászat közben talált egy helyet – írja Thuróczy –, és angyali intelemre elhatározta, hogy monostort alapít Szűz Mária tiszteletére. Ezt a helyet Váradnak nevezte el”. Az alapítás után egy prépostot és 24 kanonokot helyezett el benne s ide tette át Bihar városából a bihari püspökséget. Első püspöke – 1095-ben, történt megkoronáztatásáig – Könyves Kálmán herceg volt. Ide temették az alapító királyt 1095-ben, és síremléke 1192-ben történt szentté avatása után zarándokhely, istenitéletek eskütétele, s más ünnepélyes aktusok színhelye lett. Szent László királyon kívül e székesegyházban temették el Kálmán király fiát, az 1131-ben elhunyt II. Istvánt; 1235-ben II. Endrét; 1319-ben Károly Róbert feleségét; majd 1437-ben Luxemburgi Zsigmondot is.

Szent László sírja felett való esküvés perdöntő erővel bírt: a XIII. századból fennmaradt az itt tartott istenitéletek jegyzőkönyvének egy töredéke, a Várad Regestrum.

Különleges eset volt a korabeli középkori európai dinasztiai történetében, hogy az első király kanonizálását éppen az az uralkodó segítse elő, akit később szintén kanonizáltak;

*A püspöki székesegyház Nagyvárádon
P. Emödi Etelka rajza*

szentté avattak. Szent Istvánt 1083-ban, László uralkodása idején avatták szentté, Imre fiával és Gellért püspökkel együtt. Ezzel a magyar népnek a saját nemzetéből is adott szenteket, példaképeket.

Szent Lászlót a középkorban a pogányok ellen harcoló kegyes lovas király alakjában ábrázolták, így ismerte a néphagyomány is. Hatása népe körében csak növekedett, egyesek szerint még Szent Istvánét is felülmúlta. A nagyváradi székesegyház előtt – Zsigmond király jelenlétében – 1390-ben állították fel az alapító király életnagyságú lovas bronzszobrát, a Kolozsvári testvérek, Márton és György remekművét. Állítólag ennek mása a győri székesegyház hermája, amely fenséget, erőt, s egyúttal nyájasságot is sugároz; ez volna a szent király igazi arca. A mindig győzelmes „Bátor László” lett a katonák védőszentje. Nevének oltalma alatt vonultak a csatába, s ez volt a csatakiáltásuk: „Szent László, segíts!” 1684-ben a törökök elleni felszabadító háború idején följegyezték, hogy a katonák a tábornoknál „fél óráig zenéltek és magyar víg dalokat mondtak Szent László tiszteletére, kinek épp aznap ünnepe volt”, tehát tisztelete még akkor is elevenen élt.

„Szent László király – olvassuk a ránk maradt legendában – már mindjárt születésekor teste és lelke alkatában Isten kegyelmének célját magán hordta... Szeretettben gazdag, a türelemben nagylelkű, a kegyességben felséges, a kegyelem ajándékaival teljes király, az igazság követője, a szemérem oltalmazója, a szerencsétlenek vigasztalója, az elnyomottak fölemelője, az árvák megszánója és kegyes atya volt... A természet áldásaiban pedig az isteni irgalmasság kegyelme őt a közönséges emberi erőn felül való emelkedés ajándékával különböztette meg. Mert erős karú és gyönyörű ábrázatú volt, s mint az oroszzlánnak, természetnek izmos tagjai voltak. Magas termetével más emberek fölött egy fejfel kiúnt, úgy, hogy az adományok teljessége benne duzzadozván, már maga testalkata is királyi koronára méltónak tüntette fel.”

Lászlóban élt a lelkiismereti, túlfinomult érzékenység. A legenda erre a lelki tulajdonságára is kitér: „Ítéletében igazságos, a dorgálásban felséges volt, az ítéletek megvizsgálásában annyira félt ítélni, mint megítéltetni, s úgy hitte, hogy rettenetesebb ítélet vár őrá, mint azokra, akiket ő ítélt. Miért is az igazság szigorúságát az irgalom szelídségével mérsékelvén, úgy viselte magát alattvalóival szemben, hogy azok inkább szerették, mintsem félték tőle.” Ez valóban ritka királyi erény. S ez nem legendabeli frázis, mert a legenda szövegét maga László támasztja alá egyetlen fennmaradt levelének egy mondattöredékével 1091-ben: „...bűnös vagyok, mert a földi méltóság teendőit nem lehet előmozdítani súlyos vétkek nélkül...”

Miben volt az ő varázsereje? Prohászka Ottokár fogalmazta meg legkifejezőbbben: „A magyar eszmény Lászlóban lett kereszténnyé és szentté... A kereszténység ezentúl már nemzeti léletté, a keresztény király a nemzet hőségé lett.”

Várad fénykorát a Hunyadiak idején élte. A mohácsi csata után a város János király kezébe került: itt tartotta udvarát, ide gyűltek össze a nemzeti királyság hívei. Várad ebben az időben Erdély központja volt. 1660-ban azonban a török elfoglalta, a város és a vár romhalmazzá lett. Ekkor pusztultak el a Kolozsvári testvérek bronzszobrai is. A védőkből csak 300-an maradtak életben. Az innen menekült főiskola megmaradt hallgatói és tanárai alapították Debrecenben a kollégiumot. A török megszállás alól egyévi körülfűrés után 1692. jún. 6-án, császári katonaság – élén Heisler tábornok – szabadította fel Váradot. (Ennek ünneplik most három évszázados jubileumát.) Miként a város Vitéz János püspöksége alatt – aki 1445–1465 között töltötte be itt e papi főméltóságot – a magyarországi humanizmus jelentős központja volt, akként napjainkban a katolikus és református püspök, Tempfli József és Tökés László a helybeli magyarság szellemi vezetői. Várad idei hármás évfordulója magyarságtudatunkat őrzi.

Dr. Domonkos János

Szent László alakja a gyimesiek mondáiban

Gyimes messze esik azoktól a helyektől, ahol valamikor a magyarok szent királya, László harcolt, épített vagy egyáltalában megfordult. De a szelleme, a neve évszázadok óta jelen van a mi vidékünkön is. Jelen van Szépvíz elnevezésének legendájában, a szépvízi búcsún, a Gyimest Csíktól elválasztó Széphavas tetején kápolna nyomai őrzik Szent László emlékét, a kápolna melletti kúpüs kút nagy lapos kővén az itt élők szerint ma is látszik Szent László lovának a nyoma.

A történelemből tudjuk, hogy kb. 1040 és 1095 között élt, 1077-től 1095-ig uralkodott. A hagyományok szerint sok látomása volt, nagyváradi sírjához számos csodát fűzött a néphit.

A katolikus egyház 1192-ben szentté avatta László királyt.

A következőkben közreadok néhány mondát 1992-es gyűjtéséből, majd néhányat a korán elhalt Salamon Anikó 1970-es gyűjtéséből.¹

Ezek a szövegek tartalmaznak olyan elemeket, amelyek a magyar területen, főleg Erdélyben is megtalálhatók (csodatevések, vízfakasztás, szakadék menti meg az ellenségtől stb.), de helyi nevekhez kapcsolódnak, pl. Csíkszépvíz, Szellő, Pogányhavas, Széphavas, Balla stb. Találkoztunk olyan motívummal, ami más témájú helyi mondában is jelen van: „amikor a kő lágy volt”.

Szent Lászlót a mondák felruházzák csodás, mesebeli, természetfölötti tulajdonságokkal, de mindig jelen vannak az emberi jellemvonásai is. A legendák szerint Szent László hús-vér ember, akinek hűséges felesége, fiai vannak, akit a szomszédok „ügyes embernek” tartanak, aki csak úgy „béles” a földszintes háza ablakán, ahol vacsorázik a családja, akik éppen az itt jellegzetes levesbe aprított kenyeret esznek.

Az már természetes, hogy a szövegeket izes, helyi nyelvezeten, tájszavakkal mondják el. Például *bitkó* (kerek hegycsúcs), *bocsú* (búcsú), *csutak* (kivágott fa tuskója), *kivette* (kidobta), *kúpü* (kivájt odú, fatuskó), *megszoritották* (körülfogták), *tányér* (tányér).

¹ *Salamon Anikó*: Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák. Helikon. Bp. 1987.